

ORTADOĞU'DA (Y)EZİDİLİK VE (Y)EZİDİLER

Arş. Gör. Yaşar KAPLAN¹

Özet:

Yezidiler, Ortadoğu'da yüz yıllardan beri kendilerine özgü kapalı toplum biçimiyle yaşayan etno- dinsel bir topluluktur. Ortadoğu'nun kadim dini geleneklerinden biri olan Yezidiler Ortadoğu'da yaşanan son gelişmelere bağlı olarak özellikle IŞİD'inŞengal katliamı sonrası dünya gündemine oturdular. Ortadoğu'daki bu son gelişmelerden en çok etkilenen kesim olan Yezidi toplumu, büyük bir yıkım ile karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Yezidiler için hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı anlaşılmaktadır. Yezidiler için oldukça yıkıcı olan son gelişmeler değişen Ortadoğu dengeleri bakımından incelenmeye değerdir. Biz bu çalışmamızda Yezidiliğin ortaya çıkışını ve gelişimini, modern dönemde geçirdiği değişim sürecini ve son olarak Ortadoğu'daki son gelişmelerin Yezidi toplumu üzerinde nasıl bir etki bıraktığını incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Yezidiler, Yezidilik, Şeyh Adi b. Müsafır, Ortadoğu, Kürdistan, KDP, PKK.

YEZIDISM AND YEZIDIS IN THE MIDDLE EAST

Abstract:

Yezidis is an ethno-religious community living in the Middle East for hundreds of years with their distinctive form of closed society. Yezidis, one of the ancient religious traditions of the Middle East, sat on the international agenda depending on the latest developments in the Middle East especially after the Sengal massacre by ISIS. Having been the most affected part of the latest developments in the Middle East, Yezidi community has been faced with a major disaster. In this context, it is understood that nothing will be the same as before for the Yezidis. The latest destructive developments for the Yezidis are worth examining in terms of changing balances in the Middle East. In this study, we will try to examine the emergence and development of Yezidism, the changes it has undergone in

¹Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Bölümü.

modern times and finally the impact of the recent developments in the Middle East on the Yezidi community.

Keywords: Yezidis, Yezidism, Sheikh Adi b. Musafir, the Middle East, Kurdistan, KDP, PKK.

GİRİŞ

Yezidilik inancı ve ona bağlı topluluklar günümüzde; Irak Federal Kürdistan Bölgesi, Türkiye, Suriye, Ermenistan, Gürcistan, Avrupa ülkeleri ve Rusya federasyonu sınırları içerisinde yaşamaktadırlar. Yezidi kaynaklarının iddialarına göre; Irak Federal Kürdistan Bölgesi'nde 400- 450 bin, Suriye'de 15- 20 bin, Türkiye'de binler ile ifade edilecek küçük bir nüfus, Rusya Federasyonu'nda 150- 180 bin, Avrupa'da 60- 75 bin olmak üzere 750 bin² Yezidi yaşamaktadır. Fakat yaşanan son gelişmeler bağlamında nüfus durumları değişime uğramıştır. Etnik olarak tamamı Kürt orjinlidirler.

Geleneksel Yezidi dini; genel olarak Senkretik (bağdaştırmacı), esoterik (batını-gizemci), heretik (sapkın), asketik (çileci), etnosentrik (soy- klan merkezli) özellikler taşıyan ve buna bağlı olarak atalar kültü, inkarnasyon (hulul), kast sistemi ve endogaminin (iç evlilik) baskın olduğu bir dini gelenektir. Hem Yezidilerin kendileri dışındaki insanlara kendi dinleri hakkında bilgi vermelerinin dini gerekçeler nedeniyle yasak olmasından dolayı haklarında birçok spekülasyon bilginin oluşması hem de bu dini geleneğin içerisinde; Mazdayasna, Zerdüştlük, Mitraizm, Sabiilik, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'a ait birçok inanç unsurunu barındırmasından dolayı bu dini grubun kökeni hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Yezidi toplumu arasında eğitimli bir tabakanın ortaya çıkmasıyla; Yezidiler, kendilerini araştırmaya ve dinlerini diğer dinler ile karşılaştırmaya başlamışlardır. Bu çalışmalar, kendileri dışında ve kendileri hakkında oluşturulmuş tezlere tepki olarak ortaya çıkmış ve bundan dolayı da bilimsel olmaktan çok ideolojik bir temele dayanmıştır. Öteki tarafından dışlanmış ve hor görülmüş olan bir dinin müntesipleri olarak Yezidiler bunun bir yansıması olarak kendi

²Baqesri, İzzeddin Selim, *Mergeh, el- İzidiyyetu, el- Aslu, et- Tesmiyyetu, el- Mefahimu, et- Tukus, el- Merasim ve "n- Nususu" d- Dini*, Matbaa Xebat, Erbil, 2003, s. 11-12.

kökenleri üzerine duygusal ve ütopyik tezler ileri sürmeye başlamış ve köken tanımını genellikle çağdaş politik etkenler üzerinden yürütmüşlerdir.³

(Y)ezidi isminin menşei

Yezidiler kendilerini Kürtçe Êzidi veya Êzdi olarak tanımlarlar.⁴ Êzid kök isim olup ‘i’ eki aitlik bildirir. Êzidi ve Yezidi kavramı son dönemlerde ideolojik bakış açısına göre birbirine karşıt olarak kullanılmaktadır. Kürtler (Yezidi ya da Müslüman) bu dini gelenek için Êzidi ismini kullanmaktadır. Buna karşın Türkçe, Arapça ve Avrupa literatüründe Yezidi şeklinde kullanılmaktadır. Êzidi denildiğinde bu etno- dinsel topluluğun Aryani kökenine, Yezidi denildiğinde ise İslami kökenine işaret edildiği anlaşılmaktadır. (Y)ezid isminin kökeni ile ilgili olarak çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, bu ismin kökeni Ezda’ya dayanmakta ve bu kelime Kürt dilinde ‘ez’ (ben) ve ‘da’ (Yarattı, verdi) kelimelerinin birleşmesinden ortaya çıkmış ve ‘beni yaratan’ manasında Tanrı için kullanılmıştır.⁵ Diğer bir görüşe göre bu isim eski ve orta İran dilinin bir terimi olan ve melek manasına gelen ‘Yazata’ veya ‘Yazad’ isminden türemiş ve meleğe tapanlar için kullanılmıştır.⁶ Yine bu ismin Farsça ve Kürtçe’deki ‘İzed’ yani Melek veya modern Farsça’daki ‘Yezdan’ yani Tanrı kelimesinden türediği de iddia edilmiştir.⁷ Yezidi isminin menşei için bu isimlerin kabul edilmesi bazı Yezidi araştırmacılar tarafından şüpheyle karşılanmıştır.⁸ Çünkü Yezidi Literatüründe Tanrı için Ezda, Yezdan vb. isimler yerine “Xuda- Hüda” ismi kullanıldığı gibi melekler için de İzed, Yazata vb. isimler değil melek kelimesi kullanılmaktadır.

Yezidi dini literatüründe Tanrı, ilahi sır ya da Tanrı’nın hulul ettiği varlık için Êzi, Êzid ve Yezid isimleri yüzlerce kez geçmektedir. Bu isimler ile kastedilenin bizzat Yezid b.

³XelilCındiReşo, *PerıncıEdebêDinêÊzdiyan*, Spirêz Yay.,Duhok, 2004, s. 12-13, Christine, Allison, *Yezidi Sözlü Kültürü*,Avesta Yay. İstanbul, 2007, s. 80.

⁴XannaOmerxali, *Êzdiyati*,(Çev. : ErgînOpengîn), Avesta Yay., İstanbul, 2007

⁵XelilCındiReşo, *a.g.e.*,s. 64-65, TosinêReşid, *Êzdiyati*, Lis Yay., İstanbul, 2010, s. 38; Fıglalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda itikadi İslam Mezhepleri*, Şa- To İlahiyat, İstanbul, 1999, s. 257; Turan, Ahmet, *Yezidiler; Tarihçeleri, CoğrafiDagılımları, İnançları, Örf ve Adetleri*, Samsun, 1994, s. 3; Okçu, Davut, *Yezidilik ve Yezidiler*, Tablet Yay., Konya 2007, s. 11.

⁶Mehrdad R. İzady, *Bir El Kitabı Kürtler*,(Çev. Cemal Atila), Doz Yay., İstanbul, 2004, s. 275.

⁷Baqesri, *a.g.e.*,s. 23; Thomas Menzel, “Yezidiler”, *MEB, İ. A.*, C. XII, s. 415.

⁸Baqesri, *a.g.e.*,s. 24.

Muaviye olduğu açıkça anlaşılmaktadır.⁹ Bu bilgiler dışında Yezidiliğin kurucusu olarak bilinen Şeyh Adi b. Müsafir'in, Yezid b. Muaviye hakkında: "Yezid b. Muaviye; Allah ondan razı olsun. İmam oğlu imamdır. Halifelik yapmıştır. Allah yolunda cihad etmiştir..."¹⁰ gibi övücü sözleri ve ibn'îTeymiyye'nin(Ö: 1328) Adeviler'e (Yezidilere) göndermiş olduğu risalesinde "Şeyh Hasan döneminde birçok batıl nazım ve nesir yayıldı. Şeyh Adi ve Yezid Hakkında çok aşırı gittiler"¹¹ gibi Adevilerin (Yezidilerin) Yezid b. Muaviye'ye muhabbet besledikleri ve ilahi vasıflar ile taltif etiklerine yönelik sözleri göz önünde bulundurulduğunda bu isimlendirmenin Yezid b. Muaviye ile ciddi bir bağlantısının olduğu anlaşılır hale gelmektedir. Doğulu ve batılı birçok araştırmacı da bu görüşe katılmaktadır.¹²

Yezidiliğin Kökeni

Yezidiliğin kökeni ile ilgili birçok farklı görüş mevcuttur. Burada kayda değer iki görüş üzerinde durulacaktır. İlk görüşe göre Yezidilik, Zerdüştlüğün bir devamı olarak kabul edilmiştir.¹³ Bunun dışında Yezidiliğin, Zerdüş't öncesi Aryanilerindini olan Mazdayasna'ya dayandığı savunulmaya başlanmıştır. Buna göre Zerdüş't (M.Ö. 660-583) kadim İran dinini reforme edip Ahura-Mazda'yı tek Tanrı ilan etti ve eski dinde sebat edenleri Devyasna yani şer güçlerine, Şeytan ve Ehrimen'e tapanlar manasında isimlendirdi. Devyasnaile Yezidilerin; Zerdüş'tiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar nezdinde şeytanperest olarak adlandırılmalarından yola çıkarak Yezidiliğin Zerdüş't öncesi kadim İran dinine dayandığı ve bu dinin Zerdüş'tün ıslah çalışmasına rağmen Zerdüş'tlüğü kendi içinde eriterek günümüze kadar geldiği

⁹XelilCındiReşo, *a.g.e.*,s. 335, 339, 340, 345, 352, 355, 358, 537, Baqesri, *a.g.e.*, s. 27, Baqesri, İzzeddin Selim, "el- Heliketuve't- Tekvin ledeyİzidiyye", *K.L.*, Sa. IX, s. 13.

¹⁰Adi b. Müsafir, *İ'tikaduEhli's- Sünneve'l- Cema'a*,(Tah. : Hamdi Abdulmecit Selefî, Tahsin İbrahim Doski), Medine, 1998, s. 38.

¹¹İbnTeymiyye, *el- Vasiyyetu'l- Kubra: Risaletü Şeyhülislam İbnTeymiyye ila etba'i Adi b. Müsafir el- Ümevi*,(Neşre haz. : Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman b. Cum'aDamiriyye). 2. bs. Taif: Dârü'l-Faruk, 1989/1410,s. 106.

¹²RogerLescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*,(Çev. : Ayşe Meral), Avesta Yay., İstanbul, 2001, s. 19-35; Ahmet Teymur Paşa, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, (Çev. : Eyüp Tanrıverdi), Ataç Yay., İstanbul, 2008, s. 9,61-62; Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *Etbau Şeyh Adi b. Müsafir el- Hekari, mine'l- Adeviyyetiile'l- Yezidiyye*, MatbaatHavar, Duhok, 2006, 284-285; Sadık ed- Demeluci, *el- Yezidiyye*, Matbaa İttihad, Musul, 1949, s. 162; Davut Okçu, *a.g.e.*, s. 15-16;SeyyidAbdurrezzak el- Haseni, *el- Yezidiyyun fi Hadirihim ve Madihim*, Dar'ul- Kitab'il- Cedide, Bağdat, 1974, s. 20; Said ed- Deyveci, *el- Yezidiyye*, MuessesetuDarul- Kutublî't- tibatîve'n- Neşri fi Camiati'l- Musul, Musul, 1973, s. 45;MahmudCındi, *Mahiye el- Yezidiyye ve Men Hum el- Yezidiyyun*, MatbaatTedamin, Bağdat, 1976,s. 11-16; Azad Said Sımo, *el- Yezidiyyemin Hilali Nususiha'l- Mukaddese*, el- Mektebu'l- İslami, Beyrut 2001, 28-38. Bkz. Yıldız, Hakkı Dursun, "Yezid b. Muaviye" *MEB, İ. A., C. XIII*, s. 411- 413.

¹³Mehrdad R. İzady, *Bir El Kitabı Kürtler*,(Çev. Cemal Atila), Doz Yay., İstanbul, 2004, s. 252-253.

savunulmuştur.¹⁴Yezidilerin; Zerdüştlük, Maniheizm ve Mazdekizm ile benzer bazı ortak noktaları olabileceği kabul edilmekle beraber adı geçen dinlerin devamı olmadığı da dile getirilmiştir. Bir Yezidi aydını olan Dr. XelilCındi; Yezidi literatüründe Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Danyal, Hz. İsa, Hz. Zekeriyya, Hz. Muhammed ile ilgili birçok anlatı olmasına rağmen Zerdüş, Mani ve Mazdek isimleri ile ilgili hiçbir anlatıya rastlanmadığı, bunların Yezidiler tarafından bilinmediği, Zerdüştlükteki hayır ve şer Tanrılarının varlığına rağmen Yezidilerde hayır ve şerrin tek Tanrının elinde olması, Yezidiler ölülerini gömerken Zerdüştilerin ölülerini gömmeyip sessizlik kulelerinde yırtıcı hayvanlara terk etmeleri, Yezidilikteki yaygın kurban anlayışına rağmen Zerdüş'tün kurbanı yasaklaması, Zerdüştlükte insanın aç kalması veya oruç tutması hoş görülmezken Yezidilerde orucun önemli bir yer tutması gibi birçok noktadan hareketle bu fikri reddetmektedir.¹⁵

İkinci görüşe göre ise Şeyh Adi b. Müsafir'den (1074-1162) önce Yezidilik adı altında herhangi bir dini gelenek kaynaklarda geçmemektedir.Yezidiliğin nispet edildiği Şeyh Adi b. Müsafir hayali bir kişilik değil tarihi bir şahsiyettir. ¹⁶ Şeyh Adi b. Müsafir XII. yy'ınbaşlarında Musul ile Hakkâri bölgesinin kesişme noktasında bulunan Laleş¹⁷ adlı vadide bir zaviye kurmuş ve Adeviyye olarak bilinen bir İslam tarikatı oluşturmuştur. Şeyh Adi ve halifeleri döneminde yaşamış birçok İslam tarihçisi ve âlimondan büyük bir mutasavvuf ve muttaki bir zahid olarak bahsetmiş ve halifelerini de İslami ilkelere sıkı sıkıya bağlı insanlar olarak tanıtmışlardır. Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi Yezidilik, Kürtlerin Müslüman olmasından sonra Adevi tarikatına intisap eden bir kısım Kürt'ün bir süre sonra İslam'dan peyderpey uzaklaşmaları ve uzaklaşma süresi içerisinde eski dinlerinin kalıntılarını

¹⁴Bkz. Baqesri, *a.g.e.*,s.30; Ali Tatar Nêrveyi, *Kurd û Mêjû*, Spirêz Yay.,Duhok, 2010, s. 75-111., Dr. Abdülkadir Marunisi, “ÊzdiyatiWekiDinekiKevnê Kurdan”, *K. L.*, Sa. XIV, s. 108-116; Tefvik Vehbi, “el-YezidiyyetuBekaya'l- Diyaneti'l- Misraiyye”, (Çev. : Şevket İsmail Hasan), *K. L.*, Sa. II- III, s. 63-94; B. Ş. Dilkovan, “el- İzidiyyeve'l- Hındukiyyeve'l- Zerdeştiyye fi MizaniMukarene ve Avdeti ila Dasın” *K. L.*, Sa. XII, s. 14-34.;TosinêReşid, *a.g.e.*, s. 100-107.

¹⁵XelilCındiReşo, *a.g.e.*,s. 66-67, XannaOmerxali'ninXelilCındiReşo ile yaptığı röportaj. Bkz. www.kaniya-sipi.de, 26.09.2012, 14:00.

¹⁶RogerLescot, *a.g.e.*, s. 17-18; Ahmet Teymur Paşa, *a.g.e.*, s. 57-59; Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*, s. 260-267; John S. Guest, *Yezidilerin Tarihi*, Avesta Yay., İstanbul, 2007, s. 41-68; Sadık ed- Demeluci, *a.g.e.*, s. 176, Sami Said Ahmed, *el- Yezidiyye, Ahvaluhumve'l- Mutekidatuhum*, Bağdat, 1971, s. 14;Azad Said Sımo, *a.g.e.*,s. 37-38,

¹⁷Laleş: Duhok yakınlarındaki Şeyhan (Êsivnê) ilçesinin 10 km. kuzeyinde bulunur. Küçük bir vadinin içerisinde yer almaktadır.

canlandırmaları ve bölgedeki diğer inançların da buna eklenmesiyle oluşmuş ve günümüzde İslam'la ilişkisi oldukça zayıflamış bir dindir.¹⁸

Şeyh Adi b. Müsafir: Adevilikten Yezidiliğe

İsmi, Adi b. Müsafir b. İsmail b. Musa b. Mervan b. Hasan b. Mervan eş- Şami el-Hakkâri'dir.¹⁹ 1074 (h. 467) yılında Şam'ın batısında bulunan Bekaa Vadisi yakınlarındaki Baalbek bölgesinin Beytifar köyünde doğmuştur.²⁰ Şeyh Adi, ilk olarak Şam'da bölge âlimlerinden dersler aldı.²¹ Genç yaşta hacca gidip Medine'de dört yıl kaldı. Kendisi gibi bir genç olan Abdülkadir Geylani (ö. 1166) ile burada karşılaştı.²² Daha sonra Bağdat'a giderek ilim tahsiline devam etti. Fakat sahralarda ve dağlarda uzlet köşesine çekilmeye meyyal olan kişiliği onun daha fazla şehirlerde kalmasına müsaade etmedi. Laleş vadisine gelip yerleşti. Uzun bir inziva hayatından sonra kendisi için bir zaviye yaparak bölge halkı arasında irşat faaliyetlerine başladı.²³ Şeyh Adi'ye nispet edilen eserlerde Sünni inanca bağlı kaldığı görülmektedir.²⁴ Sadece Muaviye ve Yezid hakkındaki görüşleri bakımından Ehli Sünnet'ten farklı bir anlayışa sahiptir. Şeyh Adi, Gazzali kardeşler, Abdülkadir Geylani, Hammaded-Debbas (ö. 1131), ebü'l- Vefa Hulvani (ö. 1108), ebuNecibSuhreverdi (ö. 1167), Ahmed er-Rufai (ö. 1182), Şeyh Musa ez- Zuli (ö. 1164) gibi dönemin tanınmış birçok zahid ve âlimiyle tanışmış ve dostluklar kurmuştur.²⁵ Bunların çoğu Şeyh Adi hakkında övücü sözler sarf etmektedirler. Şeyh Adi, sufilik hırkasını Ukayl el- Menbici'den almıştır. Laleş'te Şeyh Adi'nin etrafında birçok öğrenci ve geniş bir halk kitlesi toplandı. Bunda zühdü ve dilden dile dolaşan keramet ve menkıbeleri oldukça etkili oldu. Kaynaklarda doğuda insanların ziyaretine gittiği, müritlerin eğitim için başvurduğu, birçok evliyanın yanında kemale erdiği, birçok memleketten insanların ziyaret ettiği ve halkın çok büyük hürmet gösterdiği bir kişi olarak

¹⁸ Kaplan, Yaşar, *Günümüz Yezidiliği*, Nubihar Yayınları, İstanbul 2013, s. 41- 45.

¹⁹ İbnü'l-Esir, İzzeddin ebu'l- Hasan Ali, *el- Kamil fi't- Tarih*, C. IX, Dar Sadir, Beyrut 1966, s. 459; İbnü'l-Mustevfi, Şerefuddin b. EbiBerekat, *Tarihu Erbil*, C. I, (Tah. : Sami b. SeyyidHamis es-Sakar), Tabet'uVezaretu's- Sekafetuve'l- 'İlam- Cumhuriyyetu'l- İrakiyye, Dar Reşid,1980, s. 114; İbn'iHallikan, Ahmed b. Muhammed, *Vefeyatu'l- A'yan ve EnbauEbnai'z- Zaman*, C. III, Dar'us- Sekafe, Beyrut, 1970, s. 254.

²⁰ İbnü'l-Mustevfi, *a.g.e.*, s. 114; İbn'iHallikan, *a.g.e.*, s. 254.

²¹ Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*,s. 64.

²² Tadufi, Muhammed b. Yahya, *Kelaidu'l- Cevahir (Cevherden Gerdanlıklar)*,(Çev. : Naim Erdoğan), Sinan Yay., İstanbul, 1972, s. 229-230.

²³ İbnü'l-Mustevfi, *a.g.e.*, s. 114.

²⁴ RogerLescot, *a.g.e.*,s. 22-24.

²⁵ Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*,s. 75-77.

tanıtılmaktadır.²⁶ Tercih edilen görüşe göre Şeyh Adi 90 yıl yaşamış ve 1162 (h. 507) tarihinde vefat etmiştir. Laleş'teki zaviyesine defnedilmiştir.²⁷

Şeyh Adi'nin vefatından sonra yerine yeğeni abu'l- BerekatSahr b. Sahr b. Müsafir geçti.²⁸ Ondan sonra abu'l- Berekat'ın oğlu Adi b. Sahr (Ö: 1228) geçti.²⁹ İbn'iHallikan'ın dediğine göre; "Şeyh Adi'nin torunları hala orada (Laleş'te) yaşamakta, onun ilkelerini uygulamakta, onun izinden yürümektedirler. Halk da tıpkı şeyhin (Şeyh Adi b. Müsafir) zamanında olduğu gibi samimi bir inanç ve büyük bir saygı ile onlara bağlılıklarını sürdürmektedir".³⁰ Buradan Adevi tarikatı müntesiplerinin Ehli Sünnet çizgisini devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Şeyh Adi b. Sahr'ın ölümünden sonra yerine oğlu Şeyh Hasan geçti. Bu dönemden sonra Adevi tarikatında köklü değişiklikler oldu.

Şeyh Hasan B. Adi

İbn-i Şakir'in naklettiğine göre Şeyh Hasan'ın (1195- 1246) birçok müntesibi ve müridi vardı ve bunlar Şeyh Hasan hakkında aşırı fikirlere sahiptiler. Diğer Adevi şeyhleri gibi sağlam bir akideye sahip olmadığını aktarır.³¹ Şeyh Hasan ile beraber Şeyh Adi'nin Ehli Sünnet ve'l- Cemaat ilkeleri üzerine kurduğu Adevi tarikatı önü alnamayacak bir değişime uğramıştır. Bu dönemde; Yezid b. Muaviye ile Şeyh Adi hakkında aşırılık,³² Vahdet'i Vücut, Hulul ve İttihad gibi düşünceler,³³ Batın-Zahir, Şeriat- Hakikat ayırımı vb. fikirler ortaya çıkmaya başladı. Bunların dışında da Şeytan hakkında aşırıya gittiler. Özellikle Tasavvuf'tağuluv ve şath olarak bilinen, Hallac'ı Mansur, Ahmed el- Gazzali³⁴ ve İbn'i Arabi'nin Şeytan hakkındaki yorumlarından etkilenerak Şeytan'ın Allah'tan başkasına secde etmeyerek en büyük Muvahhid olduğunu ileri sürmeye başladılar.³⁵ Bu görüşler Melek Tavus inancının oluşmasında önemli bir işlev görmüştür. Adevi şeyhleri ile müritleri

²⁶Tadufi, *a.g.e.*, s. 229-230.

²⁷Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*, s. 81-83.

²⁸ Bkz. Şatnufi, *Behcetü'l-Esrar ve Me'denü'l-Envar*, Mısır, 1330, s. 215, Sahavi, Muhammed b. Abdurrahman, *Tuhfetü'l- Ahabab*, Aktaran: Ahmet Teymur Paşa, *a.g.e.* s. 25, Selefî- Doski, *İkdü'l- Cuman fi Teracimi'l- Ulema ve'l- Udebai'l- Ekradve'l- Mensubine ila Mudun ve Kura Kurdistan*, C. I, s. 149-151.

²⁹Selefî- Doski, *a.g.e.*, C. I, s. 149-151; 308- 310.

³⁰İbn'iHallikan, *a.g.e.*, s. 254.

³¹İbn-i Şakir el- Kütübü, *Fevatu'l- Vefayat*, Mısır, c.1., s. 242; Ahmet Teymur Paşa, *a.g.e.*, s. 23.

³²İbn'iTeymiyye, *a.g.e.*, s. 106.

³³Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*, s. 112-113, 256- 257.

³⁴ Ahmet Teymur Paşa, *a.g.e.*, s. 63- 66.

³⁵Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*, s. 132.

arasında,sayılarının artmasıyla keskin bir hiyerarşi oluştu ve iradelerini tamamen şeyhe teslim etmeye başladılar.³⁶Adeviler o kadar güçlenip kuvvetli oldular ki Musul emiri Bedreddin Lu'lu bunlardan çok korktu. Ayrıca Bedreddin Şii idi. AdevilerinYezid'e ve Emeviler'e olan sevgisi onu çok kızdıırıyordu. Şeyh Hasan'ı kandırarak Musul'daki bir kaleye hapsetmeyi başardı ve tel ile boğdurdu (1246). Adevileri öldürmeye, sürgün etmeye ve türlü türlü işkencelere maruz bırakmaya başladı.³⁷

Yezidiliğin Müstakil Bir Din Haline Gelmesi

Bir dini grup ve görüş için Yezidilik ismi, ilk olarak Şeyh Adi'nin vefatından beş yıl sonra(1166) Sem'ani tarafından kullanılmıştır. Bu dönemde ve daha sonraları müstakil bir din olarak değil Yezid hakkında aşırıya gidenler olarak Adevi ismi ile beraber kullanılmıştır.³⁸Fakat Adeviler tedrici bir şekilde İslam'dan uzaklaşmaya başladılar. Öyle ki ibn'iTeymiyye, Şeyh Hasan'ın öldürülmesinden yaklaşık seksen yıl sonra Adevilere uzun bir risale yazarak onlara İslami ilkeleri tekrar hatırlatma ve onları Şeyh Adi'nin yoluna çağırma ihtiyacı duydu. Bu durum Yezidilerin aşırı düşüncelerine rağmen hala Müslüman olarak görüldüklerini ifade eder. Ancak bu tarikat Şeyh Hasan'ın öldürülmesinden bir buçuk ya da iki asır (XV. yy.) sonra ayrı bir din olarak şekillenmeye başlamıştır. XVI ve XVII. yy.lara gelince artık tamamıyla müstakil bir din hüviyeti almıştır.³⁹

Yezidiliğin müstakil bir din haline getiren etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz: Adevilerinözellikle Yezid ve Şeytan hakkında sahip oldukları aşırı görüşlerinden dolayı Müslüman toplulukla bir arada yaşamasının zorlaşması ve kapalı bir toplum olmaya başlamaları. Maruz kaldıkları ağır baskılar sonucu kapalı toplum yapısı içerisinde katı bir hiyerarşik yapı edinmeleri. Dış saldırılara karşı daha da kenetlenerek liderlerine körü körüne tabi olmaları. Tecrit oldukları dönemde tasavvuf'un derin konularınınavamileşmeye başlaması ve bu durumun dini liderlerinin kendi arzu ve anlayışlarına göre yeni bir din anlayışı geliştirmelerine ortam hazırlaması. Yezidilerin sahip oldukları aykırı düşünceler özellikle

³⁶İbnü'l- İmad el-Hanbeli, *Şezeratü'z- Zehebi fi Ahbari men Zeheb*, C. II, Darü'l- Kutubü'l- İlmiyye, Beyrut, ts., s. 229, RogerLescot, *a.g.e.*, s. 27.

³⁷Ahmet Teymur Paşa, *a.g.e.*,s. 20, 23, İbnü'l- Müstevfi, *a.g.e.*, s. 117.

³⁸Sem'ani, ebu Said Abdulkerim b. Muhammed, *Kitabü'l- Ensab*, C. V, (Tah. : Abdullah Ömer el- Barudi), Darü'l- Fikr, Beyrut, 1988, s. 693.

³⁹Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*,s. 269.

İslam ulemasının düşmanlığını kazandı. Fakat İbn'î Teymiyye haricinde hiçbirisi onları güzel bir şekilde uymadı. Aksine aleyhlerine fetva çıkararak kanlarını ve mallarını helal addettiler.⁴⁰ Müslüman yöneticilerin kendilerine karşı yaptıkları zulüm, katliam ve haksızlıklar onların daha da İslam'dan uzaklaşmasına ve yeni dinlerine dört elle sarılmalarına sebep oldu. Öyle ki son dönem Musul valisi Ömer Vehbi Paşa'nın Yezidileri Müslümanlaştırmak için uyguladığı zulümlere karşı Yezidilerin Hıristiyanlara başvurarak Müslüman olmaksızın Hıristiyan olmak istediklerini bildirmeleri⁴¹ bu yöntemin onları ne kadar rahatsız ettiğini göstermek açısından oldukça önemlidir. Adevilerin kapalı bir toplum olması ile beraber İslam öncesi kültür ve inançlar tekrar ortaya çıkmaya başladı. Buna Nasturi Hıristiyanlardan, Harran Şemsilerinden, bölge Yahudilerinden ve İran kökenli inançlardan gelen etkiler ile yeni dinin oluşması hızlanmıştır.⁴²

Modern Dönemde Yezidiler ve Yezidilik

Osmanlı devletinin yıkılıp enkazı üzerinde modern devletlerin kurulmasıyla beraber Yezidi toplumu da parçalandı ve aralarındaki iletişim ortadan kalktı. Önemli bir kısmı Irak sınırları içerisinde kalan Yezidilerin bir kısmı Türkiye, Suriye ve eski Sovyetler birliği sınırları içerisinde kaldılar. Adı geçen bölgelerden giden göçlerle Avrupa'da da önemli bir Yezidi nüfusu oluştu. Tarihleri boyunca komşularının ve yönetiminde oldukları devletlerin baskı ve hoşgörüsüzlüğünden dolayı ücra yerlere çekilen ve diğer toplumlara karışmadan yalıtılmış olarak kır hayatı yaşamakta olan Yezidiler için böylece modern dönem başlamış oldu. Göç, şehirleşme ve üretim araçlarının değişimi ile beraber kır toplumu olma özelliğinden önemli oranda sıyrılan Yezidi dini geleneği ve toplumsal yapısı; siyaset, eğitim, hukuk vb. alanlarda modernitenin etkisi altına girmeye başladı.

Geleneksel Yezidilik daima 'Kutsal' ile iç içe olarak kutsal mekânlar, kutsal zamanlar ve kutsal varlıklar etrafında şekillenen bir dizi uygulamaya sahip idi. Dini yaşam ve dini

⁴⁰Yezidi karşıtı fetvalar için bkz. Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*, s. 277-280; Ahmet Turan, *a.g.e.*, s. 140-141.

⁴¹John S. Guest, *a.g.e.*, s. 232- 235.

⁴²Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *a.g.e.*, s. 274.

gelenek bunların etrafında dönüyordu. Yezidi toplumunun geleneksel coğrafyasından kopması ile beraber 'Kutsal' ile ilişkisi sekteye uğradı. Metafizik varlıklarla dolu bir coğrafyadan bambaşka bir kavganın yaşandığı ruhsuz şehirlerde yaşamaya mecbur olmaları onların manevi dünyalarında altüstler meydana getirdi. Kutsal'dan kopuş, yeni göç edilen coğrafyada doğan yeni nesillerin kendi dini geleneklerini anlamada önemli sıkıntılar ortaya çıkarttı ve kuşak çatışmalarını beraberinde getirdi.

Geleneksel Yezidi toplumu, kapalı toplum özelliği taşımaktaydı. Genel olarak kast sistemine sahip ve batını bir din hüviyeti kazanmış bir dini topluluktu. İbadetlerini gizli yaptıkları gibi yabancılara dinleri hakkında bilgi vermeleri de sıkı bir şekilde denetim altına alınmış idi. Kapalı toplum yapısı ve gizemli din anlayışı nedeniyle tecrit edilmiş olarak yaşamalarından dolayı haklarında kötü bir imaj oluşmuştu. Fakat şehirleşme ve farklı olanla ilişkiye girmenin beraberinde getirdiği bir zorunluluk olarak bu kötü imajı yıkmak için ister istemez kendilerini yeniden tanıtmak ve haklarında oluşan yanlış imajın yıkılması için gizemli- batını anlayışı kırarak zahiri- açık bir anlayışa sahip olmak zorunda kaldılar.

Modern döneme geçişle beraber ilk kez Yezidiler; kendi dini geleneklerini, tarihlerini, dillerini araştırma konusu yapmaya başladılar. İçeriden okuma faaliyetleri ile ilgili olarak yapılan en önemli çalışma Yezidi dini tekstlerinin derlenmesi, Yezidi dininin itikadi ve ibadiyonları üzerine yapılan çalışmalar ve bunların yanında antropolojik ve kültürel çalışmaların yapılmaya başlanmış olmasıdır. Özellikle Yezidi dini metinlerinin derlenmesi oldukça önemlidir. Yezidilik üzerine yapılan bu derlemelerle din adamlarının sahip olduğu en önemli 'güç' belli bir sınıfın tekelinden çıkaraktopluma açık hale geldi. Derlenen bu malzemeler tasnif edilerek sistemli bir bütün haline getirilmeye ve böylece standart bir dini inanç oluşturulmaya başlandı.

Geleneksel Yezidi inancı doğası gereği birçok bakımdan müntesiplerini sınırlayan inanç, ritüel ve şekli uygulamaları mecbur kılmaktaydı. Tecrit edilmiş bir şekilde yaşayan ve dini hoşgörüsüzlük ile karşı karşıya kalmış olan bu inanç doğal olarak birçok hurafe, batını

dini anlayışlar ve yasaklarla dolmuştu. Şehirleşme, göç vb. gerekçelerle farklı olanla bir arada yaşama zorunda kalan Yezidi toplumu ister istemez öteki ile bir arada yaşamasında sorunlara sebep olabilecek pratikleri değiştirme ihtiyacı doğdu. Farklılıklarını önceleyen, öteki ile aynı ortamda bulunmaktan kaçınan ve bunların neticesi olarak katı bir hiyerarşik toplum yapısı ile beraber oto kontrol mekânizmasını etkinleştirerek bütünlüğünü ve devamlılığını koruyan Yezidi toplumu; bütün sınırların kaldırıldığı, farklılıkların oldukça törpülendiği ve toplum karşısında bundan sonra öteki ile ortak yönleri ekseninde beraber yaşama ihtiyacı hissetmiştir. Yezidi toplumunun bilinçaltında tarihi baskı ve hoşgörüsüzlükten kaynaklı köklü bir yer edinen dışlanmışlık hissini şekillendirdiği güvenlik sendromu onların farklılıklarını korumalarını ve yeni ile karşılaşmalarında sorun yaratacak uç taraflarını törpüleyecek bir savunma mekanizması oluşturmalarına yardımcı olmuştu. Kendilerinin yıkılmış oldukları tabuları karşı tarafında da yıkmasını istemektedirler. Bunun için özellikle (Ortadoğu'da) toplumun din üzerine kurgulanmasından endişe etmektedirler. Çünkü din üzerinden kurgulanacak toplumsal yapıda kendi dini geleneklerinin kovuşturmaya açık hale geleceğini düşünmektedirler.

Geleneksel Yezidilik; kendi içerisinde dışarıya karşı korunaklı güçlü bir toplumsal birliktelik ve hiyerarşik yapı oluşturmuştu. Burada birey, din ve toplumun bekası için kurban edilmişti. Modern dönem ile beraber bu toplumsal ve dini yapının varlığını güçlendiren etkenlerin azalması ile beraber bu yapı sarsılmaya ve çözülmeye başlamıştır. Yezidi toplumunu dağılmaktan korumak gayesiyle bireyselleşmenin toplumsal duyarlılık ve toplumsal hafızayı köreltmemesi için batılı toplumlar arasında yaşayan Yezidi topluluğu bireyselleşmenin zararlarını en aza indirebilmek için ulusal ve ideolojik okumalarla toplumsal hafızayı diri tutmak ihtiyacı hissetmektedir.

Yezidi toplumundaki dini değerler öncelik ve önem durumuna göre hiçbir şart altında değiştirilemez esaslar ve zamana göre değişebilir esaslar üzerine kurulmuştu. Yezidi dininin ve toplumunun en önemli sabitesi dini sınıflar ve var olan sınıflar arası hiyerarşik yapıdır. Yezidi toplumunu dağılmaktan ve yok olmaktan koruyan en önemli esas olan bu sınıfsal

yapıya göre Yezidi toplumu dini bir toplumdur ve hiyerarşik yapısına binaen roller önceden belirlenmişti. Dolayısıyla bir Yezidi ferdi bütün toplumsal kabullere riayet etmek zorunda kalıyordu. Modern dönemde toplumsal yapı ve dini yapıdaki değişimlere bağlı olarak Yezidi ferdi için sığınabileceği alternatif ortamların oluşumuyla beraber birey, kendini daha rahat bir konumda görmeye başlamıştır. Yezidi toplumunda bireyin hareket kabiliyetinin artmasıyla politik konularda farklı tutumlar alması da mümkün hale gelmiştir. Fakat özellikle muhalif Kürt siyasi partilerinin muhtemel karşı karşıya gelişlerinde onların içerisinde bulunan Yezidi fertlerinin de karşıt cephelerde olmalarına sebep olabilmektedir. Nitekim Yezidi toplumu arasında farklı politik tutumların alınması özellikle Avrupa coğrafyasında birçok huzursuzluğa sebep olmuştur.

Geleneksel Yezidilikte kimlik tamamıyla din üzerine kuruludur. Kendi dünyası içerisinde Tanrısal akrabalık ve seçkin millet olma anlayışı nedeniyle kendini merkez kabul eden toplumsal bilinç içerisinde etnik kimlik oldukça silik kalmıştı. Fakat modern dönemle beraber Yezidiler küçük bir azınlık olduklarını ve varlıklarını koruyabilmeleri için bir merkeze eklemlenmeleri gerektiğini hissetmişlerdir. Bu merkezin belirlenmesinde, kendisiyle paylaştığı birçok ortak nokta olması nedeniyle unsuru oldukları Kürt etnisitesi ile yeniden tanışma başlamıştır. Yezidi geleneğinin Kürtçe olmasından dolayı dini kimliğin korunması ulusal kimliğin en önemli ögesi olan dilin korunmasına bağlı görülmüştür. Bu nedenle Kürt ulusalcılığı ister istemez farklı dini ve toplumsal algılara sahip olan Yezidi ve Müslüman Kürt toplumunu yakınlaştırmış ve bir arada yaşamaları gerektiğine ikna etmiştir. Bu konuda genel olarak Yezidi toplumunun büyük bir kesimi Müslüman Kürt toplumu ile birleşme veya Kürt toplumuna eklemlenme konusunda büyük bir dönüşüm yaşamaktadır. Müslüman Kürt toplumu da Yezidiliğe bakış açısında ve buna bağlı olarak ilişki biçimlerinde büyük değişimler geçirmektedir.

Uzun tarihleri boyunca ehli kitap sayılmadıkları için herhangi bir statü sahibi olmayan Yezidi toplumu modern devletler içerisinde de herhangi bir statü elde edemediler. 1991 yılından önce Irak yönetimi Irak Yezidilerinin % 80'inin yaşadığı Sincar bölgesindeki Yezidilerin Barzaniler öncülüğündeki Kürt ulusal mücadelesinden etkilenmemesi için bir

takım tedbirler olarak onları yalıtıma çalışmışlardı. Bu politikalarında kısmen başarılı da oldular. Fakat Musul ile Duhok kentleri arasında bulunan Şeyhan Yezidileri Kürt ulusal hareketi ile daha yakın bir ilişkiye sahip oldu. 1991 yılında Irak'ın ABD tarafından işgaliyle beraber Irak'ın Kürt bölgesinde kurulan yeni yönetim ile beraber Yezidiler tarihlerinde ilk kez büyük kazanımlar elde ettiler. Yezidiler; dini, siyasi ve hukuki açıdan birçok statü aldılar. Temel haklarını teminat altına alarak siyasi olarak temsil hakkına sahip oldular. Bu tarihten sonra hem Bağdat parlamentosunda hem de Erbil parlamentosunda siyasi temsilcilere sahip oldular. Bölgesel Kürt hükümetinin dinden sorumlu bakanlığı olan Evkaf bakanlığında Yezidilere ait bir müdürlük kuruldu. Fakat en önemli kazanım Yezidi din dersinin eğitim müfredatına girmesi idi. Bu kazanım sayesinde Yezidilikte var olan okumanın haram oluşu inancı yıkıldı ve tarihte ilk kez Yezidilik ders olarak modern okullarda öğretilmeye başlandı. Yezidi öğrenci oranının % 25'i geçtiği her okulda Yezidi din dersi verilmeye başlandı. 1991 yılından sonra bölgede Yezidi merkezleri açılmaya başlandı. Yezidi aydınları Yezidiliği tanıtmak, Yezidi dini ve kültürünü derleyerek standart bir din oluşturmak ve Yezidi halkının kültür seviyesini yükseltmek gayesi ile harekete geçtiler. 2003 yılından sonra Sincar bölgesinin de fiili olarak Kürt yönetiminin denetimine geçmesiyle beraber Yezidi din dersi bu bölgelerde de verilmeye başlandı.⁴³

Daiş Sonrası Yezidiler

2003 yılında Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesiyle beraber Yezidilerin yüzde 80'inin yaşadığı Sincar bölgesi fiili olarak Kürtlerin denetimine geçmeye başladı. Bu tarihten önce Baas yönetimi Sincar bölgesindeki Yezidilerin köylerini boşaltarak Mücemma' denilen daha büyük yerleşim yerlerinde toplamıştı ve elden geldiğince Araplaştırma faaliyeti yürüterek onları kuzeydeki ulusal Kürt muhalefetinden uzak tutmaya çalışmıştı ve bunda başarı da sağlamıştı. 2003'te bölge KDP öncülüğünde yeniden yapılanmaya başladı. Daha önce Kürdistan bölgesi sınırları içerisinde bulunan Şeyhan Yezidileri kazanımlarını burada da

⁴³ Modern dönemde Yezidi toplumu ve dini geleneğinin geçirdiği değişim için bkz: Kaplan, Yaşar, *Günümüz Yezidiliği*, Nubihar Yayınları, İstanbul 2013.

etkin hale getirmek üzere hemen çalışmalara başladılar. Bu tarihten sonra KDP taraftarı olan Şeyhan Yezidilerinin çalışmalarına bağlı olarak Araplaştırma faaliyetlerinin etkisinde kalan Yezidiler yavaş yavaş Kürt kimliğine sahip çıkmaya başladılar. KDP'nin bölgeyi fiili olarak denetimine almasıyla beraber Yezidiler arasında etkinliğini artırdı ve bölge Yezidileri seçimlerde büyük oranda KDP'yi desteklemeye başladı.⁴⁴Daha önceleri Sincar bölgesi Yezidileri arasında dini kimlik etnik kimliğin önünde gidiyordu. Araplaştırma faaliyetlerinin etkili olduğu bir kısım yezidi KDP'den ziyade Musul'daki Sünni Araplar ya da YNK ve PKK'ye daha yakın duruyordu. Nitekim bu düşüncede olan Yezidilerin bir kısmı 2004 yılında Şengal'de "Demokratik Özgürlükçü Êzidi Hareketi" TEVDA adı altında yeni bir yapılanmaya giriştiler.⁴⁵ Katılanlar arasında Avrupa Ezidiler Federasyonu temsilcileri, Rusya Ezidiler Federasyonu Başkanı Refik Şamil, Avrupa Parlamentosu eski üyesi Feleknaz Uca, Şemoyen ailesinin temsilcileri ve gazeteci kimliğiyle Eyüp Burç vb. vardı. Ancak KDP bu tartışmalardan ziyadesiyle rahatsız oldu. Bu arada el- Kaide, Yezidilere yönelik bir dizi bombalı saldırı gerçekleştirdi. 14 Ağustos 2007'de bomba yüklü 4 kamyonla düzenlenen saldırıda yüzlerce Yezidi öldü. Bu süreçte Peşmerge'nin bölgedeki varlığı bir güvence olarak kabul görmeye başladı.⁴⁶Bu zaman diliminde ortaya çıkan önemli gelişmeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Terör örgütü IŞİD'in 2014 yılı Haziran ayında Musul'u denetimine almasıyla beraber Yezidiler için felaket dolu günler ortaya çıkmaya başladı. Irak ordusu IŞİD'e ciddi bir karşılık vermeden bölgeden çekildi. Peşmergeler de Irak Ordusu'nun terk ettiği bölgelere yerleşmeye başladı. 3 Ağustos 2014 tarihinde IŞİD Sincar bölgesine saldırarak Sincar'ın merkezine girdi ve kuzey ve kuzeybatıya doğru geniş bir alanı denetimi altına aldı. IŞİD saldırıları karşısında yetersiz kalan Peşmerge kuvvetleri geri çekildi. Böylece savunmasız Yezidi halkı IŞİD teröristlerinin insafına kaldılar. Bu saldırılara maruz kalan Yezidi halkı tarihinin en acı kıyımlarından birine uğradı. Binlerce masum Yezidi katledildi, binlercesi esir edilerek alıkonuldu. Esir edilen kadın ve çocuklar köle olarak

⁴⁴Kaplan, Yaşar, *a.g.e.*, s. 23, 185-186.

⁴⁵www.anf.com, "Ezidiler Geri Dönüp YBS Saflarına Katılmalı", 27.12.2014

⁴⁶www.radikal.com.tr, Fehim Taştekin, "Ezidi Uyanışı ve Kantonla Kopan Kıyamet", 04.02.2015

satıldı. Mal ve mülkleri talan edildi. İlçe ve köylerini terkeden yüzbinlerce kişiden 30 bin Yezidi, Şengal Dağı'na sığındı.

- 9 Ağustos 2014'te Yezidilerin 20 bini, güvenli kara koridorunun açılmasıyla Halk Savunma Birlikleri (YPG) kontrolündeki Rojava sınırı güzergahından Duhok iline nakledildi. Yaklaşık 10 bin Yezidi ise Sincar Dağı'nda kaldı.⁴⁷ Bu süre içerisinde mahsur kalan Yezidilerden yüzlerce kişi açlık ve susuzluktan hayatını kaybetti.
- 17- 21 Aralık 2014 tarihleri arasında Peşmerge güçleri ve PKK'ye bağlı daha az sayıdaki güçler tarafından Şengal Dağı'na kadar olan bölgeler IŞİD'den geri alındı. 21 Aralık'ta Mesut Barzani Sincar Dağı'na çıkarak Yezidilere zaferi müjdeledi.⁴⁸
- Sincar Dağı'nın alınmasından sonra PKK öncülüğünde 14 Ocak 2014'te Şengal Ezidi Meclisi kuruldu. Toplantıya Ezidileri temsilen Avrupa, Türkiye ve Irak'tan çeşitli kurum ve kuruluş temsilcileri, KYB ve kendisi de Ezidi olan KCK Yürütme Konseyi üyesi Sozdar Avesta katıldı. 200 delegenin katılımıyla düzenlenen toplantıda Şengal Ezidi Kurucu Meclisi kurulurken 27 kişi meclis üyesi olarak seçildi. KDP buna sert tepki gösterdi.⁴⁹
- 12 Kasım 2015'te Sincar şehir merkezi, Peşmerge Güçlerinin uluslararası koalisyon güçleri savaş uçaklarının desteğiyle başlattığı operasyonla kurtarıldı.⁵⁰ PKK güdümündeki "Şengal Ezidi İnşa Meclisi", 29 Kasım 2015'te Sincar ilçesinde "özerklik" ilan etti ve Merkezi Irak Hükümeti ile Kürdistan Bölgesi Hükümeti'nin "Şengal Özerk Yönetimi"ni tanınması istendi. "Şengal Direniş Birlikleri'nin (YBŞ), Şengal'in sınırlarının savunulmasından ve iç güvenliğinden sorumlu güç olarak görülmesi" istendi.⁵¹

Yezidiler Üzerinde KDP- PKK Çekişmesi

⁴⁷ www.rudaw.net/turkish, "Şengal Operasyonu", 20. 12. 2014.

⁴⁸ www.rudaw.net/turkish, "Barzani Şengal Dağı'nda", 21. 12. 2014.

⁴⁹ www.radikal.com.tr, "Ezidi kantonu Gerilimi", 18/01/2015.

⁵⁰ www.rudaw.net/turkish, "Şengal'de Kürt Bayrağı Dalgalanıyor", 13. 11. 2015.

⁵¹ www.rudaw.net/turkish, "Şengal: PKK'den 'Kurucu Meclis' ve 'özerklik'", 02. 12. 2015

Sincar bölgesi, 2004 yılında Irak anayasası hazırlanırken Kuzeydeki Kürdistan Yönetimi ile Merkezi Bağdat yönetimi arasında hangi tarafa bağlanacağı kesinlik kazanmayan ihtilafli bölgeler arasında bulunmakta idi. Anayasanın 140. Maddesine göre ihtilafli bölgelerin kaderi 2007’de yapılacak referandumla belli olacaktı. Fakat 140. Madde hala işletilemedi ve dolayısıyla bu bölgelerin kimin denetiminde olacağı hukuki olarak netleşmedi. IŞİD saldırılarından sonra Kürdistan yönetimi bu bölgelerin büyük bir çoğunluğunu yönetimi altına aldı ve KDP büyük ölçüde burada örgütlendi. PKK ise Irak’ta askeri olarak varlığını sürdürmesine rağmen halk tabanından yoksun idi. PÇDK ismi ile kurduğu parti ile siyasi düzlemde faaliyet gösterse de yeterli desteği bulamadı. Fakat Suriye’deki son gelişmelerle Suriye’nin kuzeyinde bir yönetim bölgesi kurdu. Bu durum Suriye sınırına yakın olan Sincar bölgesi ve Yezidiler üzerinde etkinlik kurması için kendisine büyük fırsatlar sundu. PKK, Sincar bölgesinde Yezidilerin yaşadığı trajedi üzerinden Irak coğrafyasında bir halk tabanına sahip olmak için bu fırsatı değerlendirmeye başladı. Bu durum KDP ve PKK arasında Sincar Yezidileri üzerinde bir çatışma ihtimalini ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bu meyanda hepsi de KCK şemsiyesi altında bulunan HPG, YJA Star, YPG ve kadın kolu YPJ ve 5 Ağustos 2014’te kendisine bağlı Yezidilerden oluşturduğu “Şengal Direniş Birlikleri” (YBŞ) ve Şengal’in kadın gücü YBJ Star ile beraber PKK askeri olarak Sincar bölgesinde etkinliğini artırdı. Buna mukabil KDP’ye bağlı Peşmerge gücü ve onlarla beraber hareket eden Yezidi Peşmergeler bölgede denetimi sağlamaya çalışmaktadır. Bu kuvvetler fiili olarak çatışmamasına rağmen birbirlerine karşıt olarak durmaya devam etmektedirler. Yezidi toplumunu kendi taraflarına çekmek için her iki güç medya üzerinden yoğun bir propaganda savaşı yürütmektedir. Yezidi toplumu da siyasi olarak bunlar arasında bölünmüş gözükmektedir.

PKK, Peşmergenin IŞİD saldırıları esnasında ricat ederek halkı yalnız bıraktığı, Peşmergenin bölgenin güvenliğini sağlayamadığı, Yezidilerin kendilerini idare edebilecekleri ve yönetecekleri bir özerkliğe sahip olmaları gerektiği argümanları üzerinden hareket ederek taban kazanmaya çalışmaktadır. Bunun için Peşmergeye paralel olarak YBŞ adı altında kendine yakın Yezidilerden oluşturduğu askeri gücün Yezidilerin savunma gücü olarak

tanınmasını istiyor. Bu konuda Merkezi Bağdat hükümetinden de destek aldığı açık bir şekilde anlaşılıyor.⁵² Buna mukabil Kürdistan bölge yönetimi Şengal'e özerklik sözünün Kürdistan bölgesinin parçalanması anlamına geldiğini söyleyerek bu söylemin sadece merkezi Bağdat hükümeti ve Kürt düşmanlarını sevindirdiğini iddia etmektedir. PKK'nin Irak dışından gelen yabancı bir güç olduğunu, YBŞ'nin kabul edilemez olduğunu dillendirerek Yezidilerin büyük kısmının Kürdistan Bölgesi'ne bağlanmak istediğini söylemektedir.⁵³ Bu şekilde Sincar bölgesinin geleceği ve Yezidilerin durumu ile ilgili çekişme halen devam etmektedir. Kürdistan Bölge Yönetiminin bütün çağrılarına rağmen PKK bölgeyi boşaltmamakta ve YBŞ'yi lağvetmemektedir.

Şu anda Sincar Yezidileri ve bunlara bağlı olarak Yezidi toplumu üç gruba ayrılmış bulunmaktadır: KDP ile hareket edenler, PKK ile beraber hareket edenler ve KYB'li olup "Ezidhan Savunma Gücü" adı altında bir askeri birlik kuran ve sadece Yezidilere hitap eden bir parti kurmaya çalışan Haydar Şeşo yönetimindeki siyasi yapı.⁵⁴ KDP'nin nüfuzunun Sincar bölgesini Yezidiler arasında kısmen sarsılmasına rağmen halen Yezidiler arasında en etkin güç olarak varlığını koruyor. Sincar bölgesinden göç eden Yezidilerin küçük bir kısmı Suriye'de YPG denetimindeki "Newroz" kampına, bir kısmı Türkiye tarafına geçmesine rağmen hala kahir ekseriyeti Duhok ve Zaho bölgelerindeki kamplarda bulunmaktadır. Yezidilerin dini merkezi olan Laleş ve Yezidi Emirinin merkezi olan Baedre'nin Duhok sınırlarında olmasından dolayı Yezidilerin önemli bir kısmının halen KDP ile beraber hareket ettiğini ve eklemlemek istedikleri ana merkez olarak da Kürdistan Bölge Yönetimini kabul ettiklerini söyleyebiliriz. PKK de askeri ve siyasi olarak Sincar bölgesine yerleşmeye ve burada kurumsallaşmaya devam etmektedir. Örgütlediği Yezidi siyasi ve askeri yapılarımlar yoluyla bu yapıların aslında Yezidi toplumunun kendi dinamikleri ile ortaya çıktığı imajını oluşturarak uluslararası alanda söz sahibi olmaya çalışmaktadır.

⁵² www.rudaw.net/turkish, "YBŞ: Bağdat gidin derse, gideriz", 07.03.2016.

⁵³ www.ntv.com.tr, Barzani'den PKK'ya sert Şengal tepkisi, 17.01.2015.

⁵⁴ www.rudaw.net/turkish, "Haydar Şeşo: Ezidi partisi kuruyoruz", 27.04.2015; www.rudaw.net/turkish, "Şengal Dağı'nda Yeni Karargah", 06.04.2016.

Bu bölgede Yezidileri bekleyen birçok sorun bulunmaktadır. Yezidiler, Sincar bölgesinde mutlak çoğunluğu oluşturmamaktadırlar. Sincar şehir merkezinde Yezidilerin oranı yüzde 10'nu geçmemektedir. Burada Araplarla beraber önemli oranda Müslüman Kürt yaşıyor. Sincar bölgesi kırsal alanlarında da Yezidiler dışında Sünni Kürtler, Sünni Araplar, Türkmenler ve Hıristiyanlar yaşamaktadırlar. Bu durum Yezidilerin, bölgenin geleceğinde tek başlarına rol almalarını zorlaştırmaktadır. Yezidi toplumunun siyasi Kürt partileri arasındaki siyasi ve ideolojik rekabete kurban edilmesi, çok daha elzem olan sorunları daha da derinleştirmektedir.

Sonuç

Son gelişmelerle beraber Yezidi toplumu Ortadoğu'da büyük bir güvenlik sorunun yaşamaktadır. IŞİD saldırıları ile beraber büyük bir kıyım yaşamış; binlerce insanı katledilmiş, binlercesi köle ve cariye olarak satılmış, yerleşim birimleri yerle bir edilmiş, kutsal mekânları tecavüze uğramıştır. Avrupa'ya ulaşmak için göç edenlerin Yunanistan ve Makedonya sınırlarında sefalet içindeki yaşamları medyaya yansımaktadır. Müslüman komşuları ile beraber "birlikte yaşam" formülü büyük zarar görmüştür. Aynı zamanda uluslararası bir sorun olarak dünya gündemine yerleşmişlerdir. Bu durum da büyük devletlerin kendi politikaları lehinde bu sorunu kullanma durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Kaynakça:

Adi b. Müsafır, *İ'tikaduEhli's- Sünneve'l- Cema'a*, (Tah. : Hamdi Abdulmecit Selefî, Tahsin İbrahim Doski), Medine, 1998.

Ahmed, Sami Said, *el- Yezidiyye, Ahvaluhumve'l- Mutekidatuhum*, Bağdat, 1971.

Azad Said Simo, *el- Yezidiyyemin Hilali Nususiha'l- Mukaddese*, el- Mektebu'l- İslami, Beyrut 2001.

B. Ş. Dilkovan, "el- İzidiyyeve'l- Hındukiyyeve'l- Zerdeştiyye fi MizaniMukarene ve Avdeti ila Dasın" *K. L.*, Sa. XII.

Baqesri, İzzeddin Selim, *Mergeh, el- İzidiyyetu, el- Aslu, et- Tesmiyyetu, el- Mefahimu, et- Tukas, el- Merasim ve'n- Nususu'd- Dini*, Matbaa Xebat, Erbil, 2003; "el- Heliketuve't- Tekvin ledeyİzidiyye", *K.L.*, Sa. IX.

Christine, Allison, *Yezidi Sözlü Kültürü*, Avesta Yay. İstanbul, 2007.

Dr. Abdülkadir Marunisi, "Êzdiyati Weki Dineki Kevnê Kurdan", *K.L.*, Sa. XIV.

Enes Muhammed Şerif ed- Doski, *Etbau Şeyh Adi b. Müsafir el- Hekari, mine'l- Adeviyetiile'l- Yezidiyye*, Matbaat Havar, Duhok, 2006.

Fıġlalı, Ethem Ruhi, *Çaġımızda itikadi İslam Mezhepleri*, Şa- To İlahiyat, İstanbul, 1999.

Hakkı Dursun Yıldız, "Yezid b. Muaviye" *MEB, İ. A.*, C. XIII.

İbnTeymiyye, *el- Vasiyyetu'l- Kubra: Risaletü Şeyhülislam İbnTeymiyye ila etba'i Adi b. Müsafir el- Ümevi*, (Neşre haz. : Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman b. Cum'a Damiriyye). 2. bs. Taif: Dârü'l-Faruk, 1989/1410.

İbn'i Hallikan, Ahmed b. Muhammed, *Vefeyatu'l- A'yan ve Enbau Ebnai'z- Zaman*, C. III, Dar'us- Sekafe, Beyrut, 1970.

İbn-i Şakir el- Kütübü, *Fevatu'l- Vefayat*, Mısır, c.1.

İbnü'l-Esir, İzzeddin abu'l- Hasan Ali, *el- Kamil fi't- Tarih*, C. IX, Dar Sadir, Beyrut 1966.

İbnü'l-Mustevfi, Şerefuddin b. EbiBerekat, *Tarihu Erbil*, C. I, (Tah. : Sami b. SeyyidHamis es-Sakar), Tabet'u Vezaretu's- Sekafetuve'l- 'İlam- Cumhuriyyetu'l- İrakıyye, Dar Reşid, 1980.

İmad El-Hanbeli, Abdulhay b. Ahmed, *Şezeratü'z- Zehebi fi Ahbari men Zeheb*, Darü'l- Kutübü'l- İlmiyye, Beyrut, ts.

John S. Guest, *Yezidilerin Tarihi*, Avesta Yay., İstanbul, 2007.

Kaplan, Yaşar, *Günümüz Yezidiliği*, Nubihar Yayınları, İstanbul 2013.

Mahmud Cındi, *Mahiye el- Yezidiyye ve Men Hum el- Yezidiyyun*, Matbaat Tedamin, Bağdat, 1976.

Mehrdad R. İzady, *Bir El Kitabı Kürtler*, (Çev. Cemal Atilla), Doz Yay., İstanbul, 2004.

MENZEL, Thomas, "Yezidiler", *MEB, İ. A. C. XIII*, İstanbul 1986.

- Nêrveyi, Ali Tatar, *Kurd û Mêjû*, Spirêz Yay., Duhok, 2010.
- Okçu, Davut, *Yezidilik ve Yezidiler*, Tablet Yay., Konya, 2007.
- RogerLescot, *Yezidiler, Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri*, (Çev. : Ayşe Meral), Avesta Yay., İstanbul, 2001.
- Sadık ed- Demeluci, *el- Yezidiyye*, Matbaa İttihad, Musul, 1949.
- Said ed- Deyveci, *el- Yezidiyye*, Muessesetu Darü'l- Kutubli't- tibaetive'n- Neşri fi Camiati'l- Musul, Musul, 1973.
- Selefi- Doski, *İkdü'l- Cuman fi Teracimi'l- Ulema ve'l- Udebai'l- Ekradve'l- Mensubine ila Mudun ve Kura Kurdistan*, Mektebetu Asaletuve't- Turas, Beyrut, 2007, C. I.
- Sem'ani, ebu Said Abdulkerim b. Muhammed, *Kitabü'l- Ensab*, C. V, (Tah. : Abdullah Ömer el- Barudi), Darü'l- Fikr, Beyrut, 1988.
- Seyyid Abdurrezzak el- Haseni, *el- Yezidiyyun fi Hadirihim ve Madihim*, Dar'ul- Kitab'il- Cedide, Bağdat, 1974.
- Şatnufi, *Behcetü'l- Esrar ve Me'denü'l- Envar*, Mısır, 1330.
- Tadufi, Muhammed b. Yahya, *Kelaidu'l- Cevahir (Cevherden Gerdanlıklar)*, (Çev. : Naim Erdoğan), Sinan Yay., İstanbul, 1972.
- Tevfik Vehbi, "el- Yezidiyyetu Bekaya'l- Diyaneti'l- Misraiyye", (Çev. : Şevket İsmail Hasan), *K.L.*, Sa. II- III.
- Teymur Paşa, Ahmet, *Arap Kaynaklarına Göre Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu*, (Çev. : Eyüp Tanrıverdi), Ataç Yay., İstanbul, 2008.
- Tosinê Reşid, *Êzdiyati*, Lis Yay., İstanbul, 2010.
- Turan, Ahmet, *Yezidiler; Tarihçeleri, Coğrafi Dağılımları, İnançları, Örf ve Adetleri*, Samsun, 1994.
- Xanna Omerxalî, *Êzdiyati*, (Çev. : Ergîn Opengîn), Avesta Yay., İstanbul, 2007.
- Xanna Omerxali, Kovan Xanki, *Analiza Qewlên Êzdiyân*, Avesta Yay. İstanbul, 2009.
- Xelil Cindi Reşo, *Perinji Edebê Dinê Êzdiyân*, Spirêz Yay., Duhok, 2004.
- www.anf.com
- www.kaniya-sipi.de
- www.ntv.com.tr

www.radikal.com.tr

www.rudaw.net/turkish